

INTERNATIONAL JOURNAL OF VOLGA - URAL AND
TURKESTAN STUDIES (IJVUTS), VOLUME 1, ISSUE 1, P.83-94.

ULUSLARARASI İDİL - URAL VE TÜRKİSTAN
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (IJVUTS), CİLT 1, SAYI 1, S.83-94.

Tarih Boyunca Altay Halkları Arasındaki Geçişkenlik¹

Gökçe Yükselen PELER²

Özet

Altay halkları olarak adlandırılan halklar öbeği, bu ismi dillerinin birbirlerine olan benzerliklerinden dolayı almıştır. Bu halklar arasındaki bu dil benzerliğinin köken birliğinden mi yoksa uzun süre birlikte yaşamadan mı kaynaklandığı bir tartışma konusu olmakla birlikte, tartışmasız olan bir konu var ki o da bu halkların tarih boyunca iç içe yaşamış oldukları ve bu durumun bir sonucu olarak da bu halkların karışmalarıdır. Bu karışma o denli güçlü olmuştur ki tarih boyunca birçok halk bir milliyetten başka bir milliyete geçmiştir. Bu meyanda Asya Hunlarının, Avarların Türk mü Moğol mu oldukları bilim âleminde uzun zaman tartışma konusu olmuştur. Kaşgarlı da Divan'ında bazı Türk boylarının kendi aralarında Türkçe dışında başka diller konuştuklarını kaydetmiştir. Bu boylardan mesela Kayların daha sonra Kuman-Kıpçak federasyonu içerisinde tamamen Türkleşmiş olarak karşımıza çıktıkları görülmektedir. Türklerden Kerayitlerin ve Öngütlerin Moğollaştığı, hatta büyük Moğol Hakanı Cengiz Han'ın Kerayitlerin Burçikin ailesinden olduğu bilinmektedir. Bu örneklerin sayısı artırmak mümkün. Bu durumun elbette bugüne yansıyan sonuçları da olmuştur. Sibiry'a da birçok Moğol ve Tunguz kavminin Türkleştiğini tarih kaydetmektedir. Günümüzde bu durumun bir diğer sonucu olarak iki dilli halklar veya milliyet bakımından ikiye ayrılmış halklar da ortaya çıkmıştır. Mesela Çin'in Kansu eyaletinde yaşayan Sarı Uygurlar / Şera Yogurlar, yarısı Türk dilli yarısı Moğol dilli iki dilli bir halktır. Keza yine Uranhaylar olarak bilinen Tuvalıların da Moğolistan topraklarında yaşayan kısmının bir bölümü Türk dilli iken diğer bölümü Moğol dillidir. Moğolistan – Çin – Rusya arasında üçe bölünmüş olarak yaşayan Hamniganlar ise daha ilginç bir durum arz etmektedir. Bu halkın bir kısmı Moğolca ve Tunguzca olmak üzere iki dillidir. Moğolca olarak tek dilli olan kısmının da geçmişte iki dilli olduğu bilinmektedir. “Hamnigan” kelimesinin Moğolcada Tunguz manasına geldiği düşünüldüğünde durum daha da ilginçleşmektedir. Görüleceği üzere geçmişte iç içe yaşamının bir sonucu olarak birçok Altay halkının Altay içi bir milliyet değiştirme tecrübe etmiş oldukları gibi, günümüzde de benzer durumlar yaşanmaktadır. Bu hızlı milliyet değiştirmede, iç içe yaşamının ve yaşayış tarzının benzerliğinin yanında, diller arasındaki benzerliğin de etkili olduğuna şüphe yoktur.

Anahtar Kelimeler: Altay halkları, kaynaşma, milliyet değiştirme, iki dillilik.

Transitivity Among Altaic Peoples Throughout History

Abstract

The group of peoples named the Altaic peoples are named so as a result of the similarities in their languages. Despite the fact that it is a contentious issue whether these similarities are due to common ancestry or long-lasting symbiosis, it is a certain fact that these peoples have lived together in the course of history and have mingled consequently. This mingling has been so intensive that some peoples have transposed from one nationality to another. In this respect it has been a contentious issue whether the Hsiung-nu and the Avars were Turkic or Mongolic peoples. Likewise, Kashghari had reported in his Diwan that some Turkic tribes had spoken some other languages than Turkic. For instance, the Qays later appeared fully Turkified as a part of the Cuman-Kipchaq confederation. It is known that the Turkic Keraites and the Onguts had Mongolified. As a matter of fact,

¹ Bu çalışma 19-21 Eylül 2017 tarihlerinde Güney Kore'nin başkenti Seul'da düzenlenen 1. Altay Kültür Formu'nda sunulan sözlü bildiri olarak geliştirilmiştir.

² Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü. E-posta: gokcepeler@erciyes.edu.tr.

it is put forth that the Great Mongolian Khan Chingiss was from the Burchikin clan of the Keraites. It possible to increase the number of these examples. Naturally this situation has some contemporary reflections. History records that many Mongolic and Tungusic peoples had Turkified in Siberia. Other results of this situation are the contemporary bilingual peoples. for instance, the Yugurs living in the Kansu province of Chine are a bilingual people one half speaking Turkic and the other half Mongolic. Likewise, the Tuvans, also known as Urankhais, living in Mongolia partly speak Turkic, partly Mongolic. An even more interesting situation is posed by the Khamnigans, who inhabit Mongolia, China and Russia. A part of this people is bilingual in Mongolic and Tungusic, it is also known that the Khamnigans, who are monolingual in Mongolic today, used to be bilingual in the past. It is even more interesting that `Khamnigan` means `Tungus` in Mongolian. It is doubtless that this swift transposing of nationality is a result of the linguistic similarities as well as symbiotic life-style.

Keywords: Altaic peoples, inter-mixing transitivity of nationality, bilingualism.

Giriş

Kendisi de bir Kıpçak Türkü olan Memluk aydını Aybek ed-Devedari, “Düretü’t-Tican ve Gururü Tevarihi’z-Zaman” adlı eserinde, Türklere ait “Ulu Han Ata Bitigi” isimli bir kitaptan bahsetmektedir. Devedari, Türklerin ilk atalarından bahsettiğini ifade ettiği bu kitabın aslının Sasani Hükümdarı Enuşirevan-ı Adil’in meşhur veziri Bozorgmihr bin el-Bahtikan’a ait olduğu söylemektedir. Bu vezir miladi 580 yılında vefat ettiğine göre, kitap bu tarihten daha eski bir tarihte azılmış olmalıdır. Bu da kitabı Türklerin bilinen en eski kitabı yapmaktadır. Bilinmeyen bir tarihte, bilinmeyen biri tarafından Farsçaya tercüme edilen eseri, miladi 826 yılında Cibril bin Buhtişu el-Tabib Farsçadan Arapçaya tercüme etmiştir. Devedari, eserinde işte bu Arapça çevirinin hülasasını eserinde vermektedir (Demir, 2017: 15).

Kitabın başında Türklerin ilk atası olan Ulu Han Ata’nın yaradılışından bahsedilmektedir. Daha sonraki bölümde ise Türklerle ilgili bir türeyiş destanı konu edilmektedir. Bu destana göre Tibet taraflarında misk toplayan bir kadın doğum yaparak bir erkek çocuk dünyaya getirir. Kadın çocuğunu beleyip işine devam eder ancak bu arada çocuğu bir kartal kaçıır. Kartal bebeği kutsal Karadağ’da ormana düşürür. Bebek yavruları olan bir dişi kara aslanın olduğu yere düşer ve dişi aslan çocuğu yavruları ile birlikte büyütür. Bir zaman sonra savaştan kaçan bir aile bu dağa sığıır. Aslanın büyüttüğü çocuk bu aileyi görerek onlarla tanışır ve onları vahşi hayvanlardan korur. Daha sonra ailenin kızını beğenerek onunla evlenir ve Alp Kara Aslan Belceği adını alır. Bu ikisinin Tatar Han isimli bir oğulları olur ve bu oğlan da yine aynı aileden Tüngeci Hatun isimli başka bir kızla evlenir. Bunların oğlu ise II. Kara Aslan Belceği ismini alır. Bunun da II. Tatar Han isimli oğlu olur. Bunun ise Şingiz Han, Oğuz Han ve Altın Han isimli üç oğlu olur. Hanlık Şingiz Han’a geçer. Bu Şingiz Han meşhur Moğol Hakanı Cengiz’in dördüncü beşinci kuşaktan dedesidir. Şingiz Han’ın oğlu Tatar Han ile Altın Han’ın oğlu Kümüş Ham arasında bir avda tartışma çıkar ve bu ileride savaşa sebep olur. Devedari bunu Türk-Moğol savaşı olarak adlandırmaktadır. Şingiz Han

oğullarının Moğollar olduğunu söylerken Kıpçakların Altın Han oğullarından türediğini söyler (Demir, 2017: 53-107).

Şingiz Han, Oğuz Han ve Altın Han isimlerinin temsilî isimler oldukları ortadadır. Burada bir diğer dikkat çekici mesele, Devedari'nin Şingiz Han ve Altın Han oğulları üzerinde ayrıntılı bir şekilde dururken Oğuz Han oğullarından hiç bahsetmemesidir. Bunun mutlaka günün siyasi şartları, yani Memluk Devletinin Oğuz kökenli Türk devletleri ile rekabeti ile alakası olmalıdır. Tekrar konuya dönülecek olursa, bu türeyiş destanın Türk – Moğol halklarının hem Ergenekon destanına hem de Bozkurt destanına benziyor olmasının yanında esas dikkat edilmesi gereken nokta ortak atanın isminin “Tatar” olmasıdır. Mitolojik anlatıların bilimsel gerçekler olarak kabul edilemeyeceği şüphesizdir. Ancak mitolojik bir anlatı da olsa Türk-Moğol halklarına ortak bir atanın isminin konulması oldukça ehemmiyetli bir konudur. Bu “Tatar” meselesine yeniden dönülecektir.

Kesişen Tarih

Bu mitolojik verilerin yanında Türk ve Moğol resmî tarih yazıcılığının da büyük ortaklıklar ortaya koyduğu görülmektedir. Bilindiği üzere Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Forsunda bulunan on altı yıldız, tarihte kurulmuş on altı Türk devletini temsil etmektedir. Bu devletler; Büyük Hun İmparatorluğu, Batı Hun İmparatorluğu, Avrupa Hun İmparatorluğu, Ak Hun İmparatorluğu, Göktürk İmparatorluğu, Avar İmparatorluğu, Hazar İmparatorluğu, Uygur Devleti, Karahanlılar, Gazneliler, Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Harzemşahlar, Altınordu Devleti, Büyük Timur İmparatorluğu, Babür İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğudur. Resmî Moğol tarih yazıcılığı ise, Moğolistan tarihini beş devire ayırmaktadır. Bu devirler; Hun devri, Göktürk devri, Uygur devri, Cengiz Han İmparatorluğu devri ve modern devirdir³. Görüldüğü gibi iki devletin resmi tarihçilik geleneğinde Hun (Büyük Hun, Batı Hun, Ak Hun, Avrupa Hun), Göktürk ve Uygur devirleri ortaktır. Aslında meseleye yakından bakıldığında ortaklığın daha fazla olduğu hemen görülmektedir. Türkiye Cumhurbaşkanlığı Forsundaki üç devlet aslında Cengizli devletleridir. Bunlar, Altınordu, Timurlu⁴ ve Babürlü devletleridir. Bu durumda Moğol tarihinin son devri hariç bütün devirleri ve Türkiye Cumhurbaşkanlığı Forsundaki yedi devlet aslında ortaktır. Resmî tarih yazıcılığının her zaman tarihî gerçekleri yansıtmadığı veya tarihî gerçekleri çarpıtabildiği

³ Günümüzde Ulanbator'daki Milli tarih Müzesi'nde Moğolistan tarihi Hun devri, Göktürk devri, Uygur devri, Cengiz Han İmparatorluğu devri ve modern devir olmak üzere beş devirde sunulmaktadır.

⁴ Timur kendisi Çağatay, yani Cengizli sorundan gelmemekle birlikte, bu aileye damat olup “Gürkan < Moğ. *küregen*” unvanını almıştır. Bu sebeple de hiçbir zaman “Hakan” olamamış, “Emir Timur” olarak anılmıştır. Bu suretle ahfadı Cengizli sülalesinin bir parçası hâline gelmiştir.

bilindik bir hadisedir. Ancak burada esas mühim olan iki ülkenin resmî tarih geleneğinin birbirini reddetmeden geçmişe ait birtakım devirleri paylaşabilmeleridir.

Tarihî Örnekler

Yine de zikredildiği gibi resmî tarih yazıcılığında her zaman var olan şüphe payı sebebiyle, tarihî kaynaklara göz atmakta fayda var. 1070'li yılların başlarında Kaşgarlı Mahmud tarafından yazılıp Abbasi Halifesi Muktedi Billah'a takdim edilen *Divanü Lügati't-Türk*'te bu konu ile ilgili ilgi çekici bilgiler bulunmaktadır. Bilindiği gibi esas itibariyle Türkçeden Arapçaya ansiklopedik bir lügat olan bu eser, dil verilerinin yanında, zamanındaki Türk dünyası hakkında çok kıymetli coğrafi, sosyal, etnografik vs. bilgiler de ihtiva etmektedir. Kaşgarlı, eserinde yirmi Türk boyunu saymakta ve bunlardan Çomulların, Kayların, Yabakuların, Tatarların ve Basmılların Türkçenin yanında kendi aralarında konuştukları kendilerine ait birer dilleri de olduğunu ifade etmektedir. Bu durumu iki türlü yorumlamak mümkündür. Bu boyların -en azından bir kısmının- Türkleşme sürecinde olan haklar olduğuna şüphe yoktur. Bu gerçeğin yanında bunların tamamının bu durumda oldukları sonucuna varmak kolaya kaçmak olur. Pek muhtemeldir ki en azından bu halkların bir kısmı, günümüzde de dünyanın birçok yerinde karşılaşılan dillik bir gerçek olan iki dillilik vakasını temsil etmektedir. Bu halklardan iki tanesini veya en azından isimlerini, sonraki tarihî süreçte kaynaklardan takip etmek mümkün. Bunlar Kaylar ve Tatarlardır.

Kaylar

Kayların daha evvel Kimeklerle birlikte k'umo Hsi (Tatabi) birliğini oluşturan bir Moğol boyu oldukları bilinmektedir. Uygurlardan sonra Doğu Türkistan'da hâkimiyeti ellerine geçirmişlerdir, ancak 11. yy.'ın başlarında Karahanlılar tarafından batıya bozkıra sürüldüler. Aynı yüzyılın daha sonraki safhalarında Rus kaynaklarında Kuman-Kıpçak boyları arasında Kayopiçi (Kayopa) isimli bir boyun kaydedildiği görülmektedir (Pritsak, 1982: 368-69)⁵. Bunların Karahanlılar tarafından bozkıra sürülen Kaylar olduğu konusunda herhangi bir şüphe yoktur. Aslında tarih bir boyun adım adım Moğolluktan Türklüğe geçişini kaydetmektedir. Kaylarla ilgili kaydedilmesi gereken bir diğer önemli iddia, Osmanlı Devletini kuran Oğuzların Kayı boyu ile ilişkili olduklarıdır. Bu iddiayı dile getirenlerden biri meşhur doğu bilimci J. Marquart diğeri ise meşhur Başkurt asıllı Türk tarihçi ve devlet adamı A. Zeki V. Togan'dır. Ancak bu iddia meşhur Türk tarihçi M. F. Köprülü tarafından kesin bir şekilde reddedilmiştir (Acun, 2000: 62). Kaylar, Osmanlı Devletini kuran Kayılarla ilişkili olsun veya

⁵ Golden (1992: 277-78) Kayopiçi adlı boyun Kuman – Kıpçak birliine dâhil olmadığı, bilakis Rusların emrinde olan Çerny Klobuki "Kara Kalpaklılar" birliği içinde olduğu ve Kıpçakların en büyük düşmanlarından olduğu fikrindedir.

olmasın, yukarıda da zikredildiği üzere kesin bir şekilde Kuman-Kıpçak birliği içerisinde bir boy olarak yerlerini almışlardır.

“Tatar” Adı

“Tatar” adının kaynaklarda Kaylara göre çok daha yaygın bir şekilde yer bulduğu görülmektedir. Bu yaygınlık, içinden çıkılması zor bir anlam kargaşasını da beraberinde getirmektedir. İslam kaynakları “Tatar” adı altında Moğolları kastederken erken Osmanlı kaynakları umumiyetle Moğolları ama bazen de Kıpçaklar başta olmak üzere bozkırdan gelen Türkleri kastetmektedir. Geç Osmanlı kaynaklarında ise “Tatar” adlandırması ile Kırımlılar başta olmak üzere Kıpçak Türklerinin kastedildiği görülmektedir. Ortaçağ Batı kaynaklarında da görülen “Tatar” adı, Avrasya bozkırlarından gelen bütün “barbar” halkları ifade etmek için kullanılmıştır. Hatta bozkır bölgesi “Tatar ülkesi” anlamında “Tartary” şeklinde adlandırılmıştır. Bu bilgiler ışığında “Tatar” adlandırmasının önce Moğollar ve daha sonra da Kıpçak Türkleri ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu ismin Moğolluktan Kıpçak Türklüğüne aktarılışını daha iyi anlayabilmek için Altınordu Devletine bakmak gerekir. Bilindiği üzere Cengiz Han’ın kurduğu devletin ardıllarından olan Altınordu Devleti yıkıldıktan sonra toprakları üzerinde altı tane hanlık kurulmuştur. Bu hanlıkları, Kırım Hanlığı, Kazan Hanlığı, Astrahan Hanlığı, Kasım Hanlığı, Sibir Hanlığı ve Nogay Hanlığıdır. Bu hanlıklardan sonuncusu hariç tamamının temelini teşkil eden esas halklara günümüzde “Tatar” denilmektedir. Ayrıca Rusya Federasyonunda başlı başına bir halk kabul edilen Nogaylara da Türkiye’de “Nogay Tatarı” denildiğini hatırlatmakta fayda var.

Uralist ve Altayistler de “Tatar” adını 18. yy.’dan itibaren birtakım halkları ve dilleri ifade etmek için kullanmışlardır. Ancak isim, bilim adamları tarafından farklı farklı dilleri ve halkları ifade etmek için kullanılırken giderek daralan bir anlamla da kullanıldığı görülmektedir. Stahlenberg ve Remusat, “Tatar dilleri” adı altında bütün Ural-Altay dillerini tasnif ederken Schott Ural-Altay dillerini Çud-Tatar dilleri olarak ayırmıştır, yani “Tatar” adı altında Altay dillerini tasnif etmiştir. Castren ise bu dilleri; Fin-Ugor, Samoyed, Türk-Tatar, Moğol, Tunguzca ve şiveleri şeklinde ayırmaktadır. Görüldüğü üzere son tasnifte ismin anlamı iyice daralmış ve sadece Türk halklarına ve dillerine hasredilmiştir. İsim, Türkleri ifade etmek için kullanılmaya başladıktan sonra, önce bütün Türk halklarını ifade ederken daha sonraki dönemlerde sadece günümüzde “Tatar” olarak tasnif edilen yani yukarıda Altınordu’nun devamı olduğu ifade edilen halklar için kullanılır olmuştur.

“Tatar” ismi ile ilgili son dikkate arz edilmesi gereken mesele, kelimenin bilim adamları tarafından kullanılmaya başlandığı ilk zamanlarda, bu çalışmanın başında zikredilen Türk türeyiş destanındaki anlama yakın bir anlam ile kullanılmış olmasıdır. Mitolojik anlatıda ataları “Tatar Han” olan halkların daha sonra bilim adamları tarafından da “Tatar halkları” adı altında tasnif edilmiş olmaları oldukça ilgi çekicidir.

Moğol-Türk ilişki ve etkileşiminin sadece Altınordu Devleti ile sınırlı olmadığı bilinmektedir. Daha Cengiz Han İmparatorluğunun kuruluş aşamasında bu iki Altay milletine mensup halkların sıkı ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Her şeyden önce Cengiz Han’ın kendisinin Türk kökenli olduğuna dair ciddi iddialar mevcuttur. Bu böyle olmasa bile, o dönemde Asya’da yürürlükte olan devlet geleneği dikkate alındığı takdirde, Cengiz Han’ın böyle bir iddiada bulunmuş olması gerekir. Zira o dönemde Türkistan’da hükümdarlık iddiasında bulunabilmenin birinci şartı bir Türk hanedan ailesi olan Aşina soyuna mensup olmaktı. Müslüman olmayan birçok Türk boyunun Cengiz Han’ın devletinde etkin ve etkili olması da bu yöne işaret etmektedir. Öngütler, Kırgızlar ve Uygular, bu devlette etkin olan Türk boylarından sadece birkaçıdır. Mesela Soğut kökenli Uygur yazısını, Moğol diline uyarlayanların Uygurların olduğu bilinmektedir. Bunun gibi örnekleri artırmak mümkündür. İlginç bir şekilde, Karakum ve Çin’dekiler hariç, Cengiz Han Devletinin ardılı olan bütün Moğol hanedanları ve devletleri tamamen Türkleşmişlerdir. Yazılı kültürlerin görüş alanına girdikleri için Türklerle Moğollar arasındaki bu geçişlerin bir kısmını ayrıntılı bir şekilde takip edebiliyoruz. Yazılı kültürlerin görüş alanı dışında bu örneklerin daha fazla olduğunu veya sadece Türklerle Moğollar arasında değil de diğer Altay halkları arasında da benzer geçişlerin yaşandığını düşünmek için hiçbir engel yoktur.

Çağdaş Örnekler

Gerçekten günümüzdeki bazı Altaylı topluluklara bakıldığı zaman bu iddiayı doğrulayacak örneklerin olduğu görülmektedir. Bazı Altay halkları hâlâ bu kimlik geçişlerini tecrübe ederken bazıları belki ileride benzer geçişlere sebep olabilecek ortakyaşarlık içerisinde dirler. Mesela günümüzde Çin Halk Cumhuriyetinde iç içe yaşayan Dağur Moğolları ve Solon Evenklerinin durumu ilginç bir örnek teşkil etmektedir. Bu iki halkın anavatanı Çin olmayıp günümüzde Çin Halk Cumhuriyetinde yaşadıkları yerlere, ilki 1654’te gerçekleştirilen zorunlu göçler neticesinde, Mançu Hanedanı tarafından günümüzde Rusya Federasyonunun Amurskaya oblast adlı idari birimini oluşturan Amur bölgesinden getirilmişlerdir. Bugün Çin’de yaşadıkları her yerde mevcut olan Dağur – Solon ortakyaşarlığı aslında anavatanlarından buraya taşınmış bir durumdur. Dağurlar tarih boyunca Mançu yazı sistemini

kullanmışlardır. Dağur –Solon ortakyaşarlığı ve etkileşimi o kadar güçlüdür ki 19. yy.’ın sonlarına kadar Dağurların konuştuğu dilin bir Tunguz lehçesi olduğu zannedilmiştir. Bu bilgilerden geçmişte etki altında olan dilin ve kimliğin Dağur Moğollarınıninki olduğu anlaşılmaktadır. Ancak günümüzde bu durumun tersine dönmüş olduğu görülmektedir. Günümüzde Dağur Moğolcası Solon Evenklerinin ikinci dili hâline gelmiştir⁶.

Moğol-Tunguz ortakyaşarlığı ve geçişkenliğine delil teşkil eden bir diğer misal Hamniganlardır. Günümüzde Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti ve Moğolistan olmak üzere üç ülkeye bölünmüş olan Hamniganların geçmişte “At Tunguzları” olarak bilinen Tunguz topluluğunun ahfadı olduğu düşünülmektedir. Moğolca ve Tunguzca olmak üzere iki dilli olan bu halk, bu üç ülkenin hiçbirinde resmî olarak Hamnigan adı altında tasnif edilmemektedir. Rusya Federasyonu’nda Buryat Moğolu, Moğolistan’da doğrudan Moğol ve Çin Halk Cumhuriyetinde Evenk Tunguzu olarak tanımlanmaktadır. “Hamnigan” kelimesinin Moğolcada “Tunguz” manasına gelmesine rağmen, günümüzde Hamniganların büyük kısmı sadece Moğolca konuşmaktadır. Daha küçük diğer kısım ise çocukluktan itibaren iki dillidir. Çocuklar küçük yaşta Moğolca ve Tunguzcayı aynı anda öğrenmektedirler. İki dilli olan bu küçük kısım, Tunguzcayı ev topluluk içi dil olarak kullanırken, topluluk dışı dil olarak Moğolca kullanmaktadır⁷. Öyle anlaşılıyor ki Hamniganlar, Tunguzluktan Moğolluğa geçişin son aşamasına gelmiş bir halkı temsil diyorlar.

Çin’in Kansu eyaletinde yaşayan Sarı Uygurlar ise Türk – Moğol ortakyaşarlığına bir diğer ilginç örneği oluşturmaktadırlar. Bilindiği üzere “Uygur” adı tarihî olarak büyük bir Türk topluluğunun adıdır. Ancak günümüzde Sarı Uygur (Moğ. Şera Yogur) olarak adlandırılan halkın batı kolu bir Türk lehçesi konuşurken doğu kolu bir Moğol lehçesi konuşmaktadır. Ancak iki ayrı dil konuşan bu iki topluluk resmî olarak tek halk kabul edilmektedir⁸. Tarihin bir evresinde birtakım Türklerin kendi dillerini bırakıp Moğolcaya geçtiği ya da birtakım Moğolların bir Türk boy adı olan “Uygur”u üstlendikleri anlaşılmaktadır.

Türk-Moğol geçişkenliğine bir diğer güzel örneği Uranhaylar olarak da bilinen Tuvalılar oluşturmaktadır. Günümüzde Tuvalılar; Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti ve Moğolistan olmak üzere üç ayrı ülkede yaşamaktadırlar. Rusya Federasyonu içerisinde kendi adlarına bir federatif cumhuriyetleri olan Tuvalılar, bu ülkede Türk dilli bir halk olarak tanınmaktadırlar. Ancak Çin’de de Türkçe konuşmalarına rağmen resmî olarak Moğol kimliği altında tanımlanmaktadırlar. Moğolistan’daki durumları da oldukça ilginç bir duru arz

⁶ Dağur – Solon ortakyaşarlığı ve dil ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için lütfen bkz.: Peler, 2012: 3310-3312

⁷ Hamniganlar üzerine ayrıntılı bilgi için lütfen bkz.: Peler, 2017.

⁸ Sarı Uygurlar hakkında ayrıntılı bilgi için lütfen bkz.: Peler, 2012: 3325-3327).

etmektedirler. Uranhay Moğolu olarak tanımlandıkları bu ülkede Türkçe konuşan Tuvalılar olduğu gibi sadece Moğolca konuşan Uranhaylar da mevcuttur. İkinci grup birinciden çok daha fazladır. Ancak bu dil farkına rağmen ülkede tek bir Moğol halkı olarak sınıflandırılmaktadırlar.

Koreliler ve Japonlar

Günümüzde diğer Altay halklarından uzak kaldıkları için, dilleri de biraz daha uzak olan Koreliler ve Japonların Altay halklarından olup olmadıkları bazı bilim adamları tarafından ısrarla sorgulanmaktadır. Bazı bilim adamları Altay dil ailesini toptan reddederken bazıları Korece ve Japoncanın bu aileye mensup olduğunu inkâr etmekte, bazıları ise sadece Japoncanın bu aileye mensup olmadığını söylemektedirler. Her şeyden önce son görüş, yani sadece Japoncanın bu aileye mensup olmadığı görüşü oldukça temelsizdir. Zira Japonların kim olduğu konusundaki tezlerden en önemli ikisi, Orta Asyalı (Türk-Moğol) atlı göçebelerin ve Korelilerin kendilerinin de Altaylı olduklarına dair nazariyeler olan Aynularla karışımından ortaya çıktıklarıdır. Bir diğer temelsiz iddia ise Korelilerin bugün buldukları yere geldikten sonra Orta Asya ile ilişkilerinin koptuğu iddiasıdır. Bizzat Göktürk yazıtlarından biliyoruz ki Kore yarımadası Türklerin görüş ve ilgi alanı içerisinde olmuştur ve Türkler bölgeye gidip gelmişlerdir. Bu gibi asılsız iddiaların ortaya atılış sebepleri üzerinde kafa yormak gerekir. Korelilerin ve Japonların Altay halklarından olmadıkları iddialarına geri dönecek olursa, aslında, Dybo ve Sarotin tarafından yayınlanmış olan *Altay Dillerinin Etimolojik Sözlüğü* isimli çalışma bu iddialara noktayı koymuş olmalı idi. Zira türünün ilk örneği olması hasebiyle içerisinde hataların olduğu şüphesiz olan bu sözlükte, her beş dilden (Türkçe-Moğolca-Mançu-Tunguzca- Korece-Japonca) malzemelerin karşılaştırılması neticesinde Altay dilinin farazi temel kelime haznesi ortaya çıkarılmıştır.

Sonuç

Eldeki tarihî veriler, tarihin her döneminde Altaylı halklar arasında bir geçişkenliğine olduğunu ortaya koymaktadır. Bazen bir topluluk Altay içi milliyet değişikliği tecrübe ederken bazen de Altaylı bir millettten bir boy başka Altaylı millettten bir boyun adını yüklenmiş veya ona adını vermiştir. Bu durum bazen “Tatar” örneğinde olduğu gibi açıklanması kolay olmayan çetrefilli durumlar ortaya çıkarmıştır.

Tarihte gerçekleştiği kaynaklarla sabit olan bu durumun günümüzde de devam ettiği görülmektedir. Bilhassa Dağur-Solon ortakyaşarlığı, Hamniganlar, Sarı Uygurlar ve Tuvalılar, geçişkenlik ve ortakyaşarlık bakımından ilgi çekici örnekler oluşturmaktadırlar.

Son olarak, Altay halklarının mitolojik anlatılarının karşılaştırılarak incelenmesi, ortak geçmişin ortaya çıkarılması bakımından azam ehemmiyet arz etmektedir. Uluhan Ata Bitiği'nde yer alan Türk türeyiş destanında var olan ortak atanın ismi bunu oldukça ilginç bir örnektir. Bu ortak atanın isminin en olduğu kadar, bir ortak ata ortaya konulmuş olması balı başına önemli bir meseledir. Ancak bunların hepsinden daha çok dikkati çeken nokta, Ural-Altay araştırmalarının başlangıç aşamalarında bu dillere verilen ortak adın Uluhan Ata Bitiği'nde verilen ortak atanı adı ile aynı olması ancak daha sonra bu ismin anlamının gittikçe daraltılmasıdır.

Kaynakça

- Acun, F. (2000). İlk Osmanlılara dair. *Kebikeç*. 2000/10, 59-74.
- Demir, N. (2017). *Ulu Han Ata Bitiği*. İstanbul, Türkiye: Ötüken Neşriyat.
- Eberhard, W. (1942). *Çin'in şimal komşuları*. Ankara, Türkiye: Türk Tarih Kurumu.
- Golden, P. B. (1992). *An introduction to the history of the Turkic peoples. Ethnogenesis and state-formation in medieval and early modern Eurasia and the Middle East*. Wiesbaden, Almanya: O. Harrassowitz.
- Peler, G. Y. A. (2012). Günümüzde Kuzey ve Kuzey Batı Çin'de konuşulan Çin-Tibet dilleri dışındaki dillerin durumu I: Altay dilleri 1 -Moğolca. *Turkish studies - International periodical for the languages, literature and history of Turkish or Turkic*. 7(4), 3301-3335.
- Peler, G. Y. (2017). Üç ülkeye bölünmüş çok dilli bir halk: Hamniganlar ve dil durumları. *AVRASYA uluslararası araştırmalar dergisi*. 5(10), 155-170.
- Pritsak, O. (1982). The Polovcians and Rus. *Archivum Eurasiae Medii Aevi*. 2, 321-380.

Extended Abstract

Introduction

The Qipchaq Mameluke intellectual, Aybek ad-Davadari mentions a Turkish book named *Ulu Han Ata Bitigi* in his *Duratu`-t-Tican va Guraru Tawarikhi`z-Zaman*. Davadari states that this book refers to the first ancestors of Turks. He also states that the original copy of this book had belonged to Bozorgmihr bin al-Bakhtikan, the prominent vizier of Chosreos I. It is known that this vizier had died in 580. Therefore, this book has to be from an earlier date than 580, which qualifies as the oldest known book of the Turkic peoples.

The creation of Ulu Han Ata, who is the first ancestor of Turks, is explained in the initial sections of the book. In the following section a Turkic epic creation is recorded. According to this epic the Turks and the Mongols had sprung from a common ancestor. One of the most interesting points in this epic creation is the nomenclature of the common ancestor of the Turks and Mongols. This common ancestor in the epic is called `Tatar`.

Intersecting History

In addition to these mythological data, there are remarkable commonalities in Turkish and Mongolian official historiography. The sixteen stars present in the personal flag of the Turkish president represent the sixteen empires established in the history by Turks. These are; the Hsiung-Nu, the western Hsiung-Nu, the Huns of Atila, the Ephtalites, the Turk Empire, the Avars, the Khazars, the Uighurs, the Karakhanids, the Ghaznavids, the Great Seljukids, the Khowerzmshahs, the Golden Horde, the Timurids, the Great Moghuls and the Ottoman Empire. The Mongolian official historiography divides the history of Mongolia in five phases. These are the Hsiung-Nu period, the Turk period, the Uighur period, the Chingissid period and the modern period. It is seen that the Hunnic (the Hsiung-Nu, the Western Hsiung-Nu, the Ephtalid, Huns of Atila), the Turk and Uighur periods are shared by the historical tradition of the two states. In fact, the commonality is even greater. The three empires, the Golden Horde, the Timurids and the Great Moghuls were Chingissid states. Therefore, all of the historical periods of the Mongolian history apart from the last phase are shared with the personal flag of the Turkish president.

Historical Paradigms

In the *Diwan of Kashgari*, which was completed in 1070, it is mentioned that some of the Turkic tribes, namely the Chomuls, the Qays, the Yabaqus, the Tatars and the Basmils, had

other languages than Turkic, which they used among themselves. It is obvious that at least some of these mentioned peoples were groups at the stage of Turkification.

The Qays

It is known that that the Qays previously was a Mongolic tribe forming the K`umo His confederation together with the Kimaks. They were pushed to the steppe by the Karakhanids in the 11th century. Later they are reported by the Russian sources as the Qayopichi (Qayopa) among the Cuman-Qipchaq tribes.

The Ethnonym `Tatar`

The appellation `Tatar` is used for describing the Mongols in the Islamic sources. The early Ottoman sources generally uses the appellation for describing the Mongols and sometimes the Qipchaq Turks. On the other hand, the late Ottoman sources uses it for describing the Qipchaq Turks, particularly the Crimeans. In the medieval Western sources `Tatar` is used for describing all of the `barbarian` peoples of Eurasian steppes, which was called the Tartary, i.e. the land of the Tatars.

In the scientific field, the Uralists and Altaists had used the term `Tatar` for describing all of the Uralic and Altaic peoples and their languages from the 18th century on. It is interesting that the term `Tatar` was scientifically used for describing the peoples, which mythologically shared a common ancestor named Tatar Khan.

Contemporary Paradigms

There are some contemporary examples among Altaic peoples, which are in parallel with these historical paradigms. For instance, the Mongolic Dagurs and Tungusic Solons have experienced an overlong symbiotic life for centuries. Dagur was thought to be a Tungusic variety in the 19th century in consequence with this symbiosis. On the other hand, Dagur Mongolic has become the second language of contemporary Solon Evenks.

Another striking example of Mongolic-Tungusic symbiosis is posed by the Khamnigans, which today live divided in the Russian Federation, People`s Republic of China and Mongolia. They are bilingual in Mongolic and Tungusic and are classified as Buryat Mongols in Russia, as Mongols in Mongolia and as Evenk Tungus in China. Despite the fact that `Khamnigan` means `Tungus` in Mongolian, most of the Khamnigans are monolingual in Mongolic and small sector of the population is bilingual in Mongolic and Tungusic from the childhood.

The Yugurs, who live in the Kansu province of China, pose a good example for Turkic – Mongolic symbiosis. This group is partially Turkic speaking and partially Mongolic speaking. However, they are officially classified as a single people.

Another example of Turkic – Mongolic transitivity is displayed by the Tuvans, which are also known as the Urankhais. The Urankhai population living in Mongolia are partly Turkic-speaking and partly Mongolic-speaking. The Turkic-speaking group are officially classified as Mongols together with the Mongolic-speaking one.

Conclusion

Historical data in hand displays that a transitivity among Altaic peoples had taken place throughout the history. It is also seen that this historical fact is still in progress as it is seen in the symbiosis posed by Dagur-Solon and Yugur examples together with the transitivity experienced by the Khamnigans and the Urankhais.